

Okul Öncesinde Değerler Eğitimi ve Etkinlik Örnekleri

Editör: Gülden UYANIK BALAT

**Ayşegül YALÇIN
Feyza YEMENİCİ
Halime SABANCI
Kısmet Kader KALAYCI
Melek HALİSDEMİR
Nur BAKÜLÜ
Ramle Gül HAZAR
Sebahat KÖSE
Yakup ÜNSAL**



Edt. Doç. Dr. Gül den Uyanık Balat

OKUL ÖNCESİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ VE ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

ISBN 978-605-364-285-5

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2012, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: Haziran 2012

Türkçe Redaksiyon: Seda Çelikkaya
Dizgi-Grafik Tasarım: Selda Kılıç
Kapak Tasarımı: Gürsel Avcı
Baskı: Ayrıntı Matbaası
(Ankara-0312-394 55 90)

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 13987

YAYINEVİ

adakale sokak 4/1 yenişehir-ankara
tel: +90 312 4306750-51 (pbx)
belgeç: +90 312 4354460
gsm: 0506 3451936 - 0541 9104545
- 0533 2055230
e-ileti: pegem@pegem.net

DAĞITIM

sağlık sokak 17/a yenişehir-ankara
tel: +90 312 4345424
belgeç: +90 312 4313738
gsm: 0506 3451937 - 0541 4345424
- 0533 2055231
e-ileti: siparis@pegem.net

YAZIŞMA

P.K.175 06442 yenişehir-ankara

internet: **PEGEM.NET**

ÖN SÖZ

Günümüzde değerlerin insan hayatındaki önemi daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Ülkemizde değerler konusunda pek çok çalışma, lisansüstü düzeyde çeşitli araştırmalar, kitap, sempozyum, panel gibi bilimsel toplantıların sayısı son yıllarda oldukça artmıştır. Hoşgörü, saygı, yardımlaşma, sabır, paylaşma, dayanışma, iş birliği, merhamet, nezaket sorumluluk önem verdiğimiz değerlerden bazılarıdır. Toplumda azaldığı ya da kaybolduğu düşünülen, varlığı sorgulanan ya da olmadığı için rahatsızlık duyulan bazı değerler olduğundan sıklıkla söz edilmektedir.

Evrensel değerler ve değerler eğitimi konusunda öncelikle bazı sorular hakkında düşünmemiz konuya başlangıç açısından yararlı olabilir. Hangi değerler ile ilgili sıkıntı yaşıyoruz? Ne oldu da değerler son on yılda daha fazla gündeme gelmeye başladı? Niçin değerlerimizi kaybetme endişesi taşıyoruz ve bunun için eğitim dünyamız seferber olmuş gibi görünüyor? Geçmişteki ve günümüzdeki eğitim programlarında pek çok değer yer alırken şimdi neden daha fazla değer eğitimine dikkat çekilmeye çalışılıyor ve vurgulanıyor? Değerler eğitiminin çocuğun sosyal duygusal gelişim alanına, kişisel gelişimine ve toplumsal yaşama etkileri nelerdir?

Yukarıdaki sorular sadece eğitimcileri değil, eğitim dışında yer alan hemen hemen her alandan, her sektörden, her yaştan kişiyi de ilgilendirir. Çünkü değerler hepimizin sahip olduğu önemli özelliklerdir ve kişilere ilişkin değerlendirmelerimizde sıklıkla sahip oldukları değerleri kullanırız. “Asla onunla çalışmam çünkü onunla çalışmak tam bir eziyet, hiçbir şeyi zamanında tamamlamaz.” şeklinde bir değerlendirme sorumluluk, “Ben onun grubunda yer almak istemiyorum çünkü tüm işi başkaları yapar, o sadece bakar.” yorumu iş birliği değerine ilişkin bir değerlendirmedir.

Eğitimi, en genel anlamda toplum hayatına uyum sağlamada gerekli olan davranışların kazandırılması süreci olarak düşünürsek, değerler bu süreçte kazanılması gereken önemli davranışlar arasında yerini alır. Okul öncesi eğitim süreci, kişiliğin temellerinin atıldığı ve pek çok davranış için ön bilgilerin kazanıldığı bir başlangıç dönemidir. Evrensel değerler olarak da adlandırabileceğimiz ve hayatımızın ilerleyen dönemlerinde karakter ya da kişilik özelliklerimiz olarak tanımlanan temel değerlere yönelik olarak bu dönemde programlı ve sistemli çalışmalar ile başlangıç oluşturulmalıdır. Bu amaçla kitabın ilk bölümünde kişilik gelişimi, ahlaki-moral gelişim, değerlerin tanımlaması, sınıflandırılması, değerler eğitimi ve yöntem bilgisi, aile-okul-eğitiminin değerlerin kazandırılmasında görevlerine ilişkin temel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde okul öncesi dönem eğitim programında yer verilebilecek evrensel değerlerden sorumluluk, paylaşma, sabır, mutluluk, dürüstlük, saygı, sevgi, barış ve iş birliğine yönelik etkinlikler, Türkçe, fen-doğa, matematik, gezi, oyun, sanat, drama, müzik gibi etkinlik alanlarında örneklendirilmiştir. Her bir değer kitapta verilen etkinlikler kullanılarak ve yeni etkinlikler geliştirilerek bir proje konusu olarak da ele alınabilir ve geliştirilebilir.

Kitapta yer alan etkinlikler üniversitemiz Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı aday öğretmenleriyle birlikte araştırma projesi kapsamında geliştirilerek hazırlanmıştır. İlgililere ve alanda çalışan eğitimcilere yararlı bir kaynak olması dileğiyle...

Doç. Dr. Gülden Uyanık Balat

Marmara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz..... iii

BİRİNCİ BÖLÜM

OKUL ÖNCESİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

Doç. Dr. Gülden Uyanık Balat

Okul Öncesi Dönemde Kişilik Gelişimi.....	2
Okul Öncesi Dönemde Ahlaki- Moral Gelişim ve Evrensel Değerler	4
Değerlerin Tanımı ve Kapsamı	6
Değerlerin Sınıflandırılması.....	10
Değer Öğretim Yöntemleri.....	12
Aile ve Değerler Eğitimi	16
Okulda Evrensel Değerler Eğitimi	21
Eğitimciler ve Değerler Eğitimi	26
Kaynaklar.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞERLER EĞİTİMİ ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

**Edt. Doç.Dr. Gülden Uyanık Balat,
Ayşegül Yalçın, Feyza Yemenici, Halime Sabancı,
Kısmet Kader Kalaycı, Melek Halisdemir, Nur Bakülü,
Ramle Gül Hazar, Sebahat Köse, Yakup Ünsal**

Sorumluluk.....	38
Paylaşma	50
Sabır.....	62
Mutluluk	72
Dürüstlük	87
Saygı	100
Sevgi	112
Barış	122
İş Birliği.....	130

1. BÖLÜM

OKUL ÖNCESİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

Doç. Dr. Gülden Uyanık Balat

Marmara Üniversitesi

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE KİŞİLİK GELİŞİMİ

Okul öncesi dönemde çocuklar tüm gelişim alanlarında hızlı bir değişim sergilerler. İletişimin en önemli yollarından biri olan ağlama ile başlayan ilişki, çocuk yaklaşık olarak 5-6 yaşlarında geldiğinde ana dilinin tüm kurallarını kullanabildiği bir dil yapısına ulaşır. Bu gelişim süreci, tüm çocuklarda gelişim alanlarının farklı yönlerinde ve farklı hızlarda fakat tüm çocuklarda benzer şekilde seyreder.

Okul öncesi dönemde sosyal duygusal gelişim alanındaki ilerlemeler çocuğun bir birey olarak toplumsallaşmasındaki en temel becerilerden oluşur. Çocuk bu süreç içinde kendisinin bir birey olduğunu ve başkalarından/diğerlerinden farklı olduğunu anlamaya başlar. Bu farklılığın algılanmasında ise ana-baba, öğretmenler, yaşlılar, kendinden büyük ve küçük diğer çocuklar yani çevre içinde yer alan tüm bireylerin tutum ve davranışları ve bu bireylerin çocuğa karşı olan davranışları etkilidir. Çocuklar, çevrelerinde yer alan bu bireyleri izleyerek, gözleyerek, taklit ederek, davranışı içselleştirir ya da reddeder ve böylece kendileri olma yolunda ilerlerler ve dünyada tek, biricik bir kişilik geliştirmeye devam ederler. Sosyalleşmemizi ve toplumda uyum içinde yaşamımızı sağlayan en temel yapılardan biri olarak bu süreç kısaca ancak bu şekilde özetlenebilir çünkü sosyal-duygusal gelişim alanı ve bu alana etki eden faktörler çok daha detaylandırılabilir.

Okul öncesi dönemde kişilik ya da karakter gelişimini şu şekilde açıklayabiliriz:

Bebeklik ve ilk yürüme dönemi:

Bu dönemde karakter gelişiminin en önemli üç aşaması; empatinin başlaması, kişilik kavramının gelişmesi ve bağıllık ilişkisi formasyonudur.

Olgunlaşmış empati; kendinin farkında olma, ben ve diğerlerini ayırt edebilme, perspektif- bakış açısı alma ve başkalarının sıkıntısının nedenlerini anlama yeteneğidir. Martin Hoffman, empati gelişiminde dört aşama tanımlar, birinci aşama ilk yılı kapsar, ikinci aşama yaklaşık 9-10 aylıkken başlar. Birinci aşamada bebek oldukça refleksif bir şekilde, ağlayan başka bir bebekle ağlar. İkinci aşamada, bebek sıkıntılı başka bebeği gözlemler ve empatik olarak kendi sıkıntısını azaltmaya çalışır (örn. Parmağını emer). Kendini teselli davranışı bu aşamada empatinin gelişmediğini ve bebeğin hala kendine odaklı olduğunu gösterir. Fakat bu olgunlaşmış empatinin temelidir ki bu ahlak ya da kişilik fonksiyonlarının da merkezidir. Bakış açısı oluşturma, ahlaki muhakeme, utanma, iş birliği gibi kişilik ya da karakterin bileşenleri yaşamın ilk iki yılında gelişen kendini başkalarından ayırma kavramına bağlıdır.

Karakter gelişiminin belki de en önemli basamağı bebek ile bakıcısı (genellikle anne) arasındaki bağıllık ilişkisinin oluşmasıdır. Bu bağıllık ilişkisi, yaşamın

ilk yılının ortalarından başlayarak ömür boyu gelişimini sürdürür. En önemli yanı da gelecekteki tüm ilişkilerin doğasında en büyük etkiye sebep olmasıdır. Yaşamın ilk yıllarında güvenli bir bağlılık ilişkisi kurmadaki başarısızlık, çocukluk dönemindeki asosyalliğin en büyük sebebidir. Bu başarısızlık, ileride akran iş birliği, yetişkinlere karşı uysallık ve fedakârlık gibi karakter yönlerinin ortaya çıkmasını engeller. Bunların yerini bağ kuramama, sosyal ilişkilere karşı ilgisizlik gibi psikopatolojik semptomlar alabilir (APA).

Okul öncesi dönemi:

Okul öncesi dönemde gelişen kişiliğin (karakter) bileşenlerinden en önemlileri “kendini kontrol, suçluluk duygusu ve bakış açısı alma”dır.

Öz kontrol, okul öncesi çocuğunun, özellikle de 5-7 yaş arasında, yaşadığı en büyük gelişmedir. Öz kontrol ya da kendini kontrol becerisi gelişen çocuk hazlarını erteleyebilen, dürtü ve agresif arzularını kontrol altına alabilen ve davranışlarını yönetebilen çocuktur. Roy Baumeister’a göre öz kontrol, erdemlerin efendisidir.

Suçluluk duygusu, kişinin kendi haddini aşma durumuna, öz eleştiride bulunması sonucu verdiği duygusal tepkidir. Thomas Lickona suçluluk duygusunu yapıcı (gelişim için motivasyon sağlayan öz eleştiri) ve yıkıcı (öz saygıyı düşürüp kendini aşağılamaya sebep olan) olarak ikiye ayırır. Karakter gelişimi açısından ilgilenilen suçluluk duygusu yapıcı olanıdır. Grazyna Kochanska ve çalışma arkadaşları, 18-24 aylar arasında suçluluk duygusunun, ilk ortaya çıkışından itibaren 2 ve 3- 4 yaş arasında belirgin şekilde yükseldiğini gözlemlemişlerdir.

Perspektif ya da bakış açısı alma okul öncesi dönemde başlayıp ilköğretimde gelişmeye devam eder ve adölesan dönemde de gelişimini sürdürür. 24 - 30 aylık çocuklarda gelişmemiş perspektif alma belirtileri gözlenmiştir, buna rağmen başkalarının bakış açılarını anlayabilme kapasitesindeki en büyük ilerleme 3- 4 yaşlarında başlayıp 20’li yaşlar arasında meydana gelir. Çünkü ahlaki işlevler farklı insanların ilgileri arasında denge kurabilmeye bağlıdır ve perspektif alma karakterin en önemli temel bileşenidir.

Karakterin anahtar bileşenleri çocukluk çağında tam faal duruma geçmekte ve okul öncesi dönemi, sosyal ve ahlaki özelliklerin olgunlaşmasında belirgin bir geçiş noktası haline getirmektedir.

Adölesan dönemde karakter gelişimi, bebeklik ve okul öncesi dönemde başlayan gelişimin devamıdır. Ahlaki kimlik gelişimi ve ahlaki nedensellik adölesan dönemdeki karakter gelişimine iki örnektir. Ahlaki nedensellik doğru ve yanlışlar hakkındaki nedenlere ilişkin bilişsel gelişmedir. Ahlaki nedensellik yaklaşık olarak 3-4 yaşlarında başlar ve yaşam boyunca ahlaki nedenselliğin gelişimi devam eder.

Adölesan dönem benlik ve kimliğin gelişiminde oldukça önemli bir zaman dilimidir. Aynı zamanda karakter-kişilik gelişimine ilişkin duyguların oluşması da bu dönemde ortaya çıkar (Berkowitz, 2002).

Çocuğun karakter gelişiminde aile, okul, akranlar, toplum, din, medya gibi pek çok etken söz konusudur. Özellikle okul öncesi dönemde akran etkileşimi başlar ve ilerleyen dönemlerde yaşatların etkisi artarak devam eder.

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE AHLAKİ-MORAL GELİŞİM VE EVRENSEL DEĞERLER

Araştırmacılar yetişkin beynini incelerken ahlaki düşüncenin biyolojik temelini alnın hemen arkasındaki kabaca frontal lobda (ön lob) bulunduğunu belirlemişlerdir. Bebeklik ve erken çocukluk döneminde frontal loblar doğal olarak az gelişmiştir. Dolayısıyla, ahlak doğuştan gelmez. Gülümseme etkisi, ağlama içgüdüğü doğuştan gelir. Ancak bilinçlilik hali, doğruyu yanlıştan ayırma, iyiyi kötüden ayırma sadece doğrudan müdahaleyle veya eğitimle olur. Ahlak toplumsal bir konu olduğundan diğer insanlarla ilişkilerde önemli bir konudur. (Slater, 2003; Balat-Uyanık, Dağal-Balaban,2006; 2009).

Çocukta ahlaki değerlerin gelişimini açıklayan teorisyenler, Jean Piaget (1965) ve Lawrence Kohlberg (1978)'tir. Her iki teorisyen de ahlaki gelişimi bilişsel gelişimle ilişkili olarak açıklamaya çalışmışlardır. Piaget heterenom ve otonom olmak üzere çocukta ahlak gelişimini iki-altı ile on iki yaşları arasında iki dönemde tanımlamıştır. Heterenom dönemde çocuk için doğru ve yanlışlar diğerleri tarafından neyin kabul edilip edilmediğine göre yönetilir. Piaget bu dönemde çocuk için doğru ya da yanlış kavramını yetişkinin etkilediğine inanır. Otonom dönemde ise çocuk, doğru ve yanlışlara kendi görüşlerine göre karar verir. Piaget'ye göre bu dönemdeki ahlaki gelişim yetişkin tarafından yönetilmez. Bunun yerine bu dönemde çocuk doğru yanlışlar hakkında güçlü bir duyguya sahiptir ve bunu akranlarıyla etkileşim boyunca geliştirmeye devam eder.

Piaget gibi Kohlberg de çocukta ahlaki gelişimin belli aşamalarda gerçekleştiğine inanır. Gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olarak tanımladığı üç aşamanın her biri iki evreden oluşur. Kohlberg gelenek öncesi dönemde çocukta ahlak gelişimini yetişkin tarafından yönetilen ödül ve ceza temelinde iyi ve kötünün anlaşılması şeklinde tanımlar. Bu dönemde çocuklar başkalarının gereksinimlerini anlamaya yönelik olarak yetersizdir ve egosantriktir. Geleneksel dönemde çocuklar hem iyi olma kavramını anlarlar, hem de başkalarının ilgilerinin daha iyi farkında olmaya başlarlar. Bunun anlamı toplumun ahlaki gereklerine uymak için çocuğun iyi kız, iyi erkek olmaya çalışması olarak açıklanabilir (Morrison, 1991; Hersh,1983, Elias,1989).

2. BÖLÜM

DEĞERLER EĞİTİMİ ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

Edt. Doç. Dr. Gülden Uyanık Balat

Ayşegül Yalçın

Feyza Yemenici

Halime Sabancı

Kısmet Kader Kalaycı

Melek Halisdemir

Nur Bakülü

Ramlegül Hazar

Sebahat Köse

Yakup Ünsal

SORUMLULUK

TÜRKÇE

Ben ve Sorumluluk
Sorumlu-Sorumsuz
Sorumlu Parmaklar
Evimizi Temizleyelim

SANAT

Penguenler Kardan Adamlar Kutupta
Sorumluluk Antlaşması

DRAMA

Otobüs Yolcusu
Mesleklerin Sorumlulukları
Piknik

OYUN

Çevir-Katla-Diz
Gören Gözler
Köstebek Yuvası
Pastane

FEN VE DOĞA

Bitkilerimizi Yetiştirelim
Çevremizdeki Sorumluluklarımız

TÜRKÇE

Etkinlik Adı	: Ben ve Sorumluluk
Etkinlik Türü	: Türkçe
Amaç	: Sorumluluğu anlama ve kavrama
Yöntem	: Soru- cevap, beyin fırtınası
Materyal	:

Öğrenim Süreci:

Öğretmen çocukların sorumlulukla ilgili bilgilerini ölçmek için “Sorumluluk nedir?” diyerek çocukları düşünmeye yönlendirir ve bir süre sonra tüm çocukların cevapları dinlenir. Öğretmen “sorumluluk” kavramının daha iyi anlaşılması için örnekler verir (“Doktorların bazı sorumlulukları vardır. Sizce doktorların sorumlulukları nelerdir?” gibi). Daha sonra öğretmen “Peki sizin sorumluluklarınız nelerdir?” diye sorarak beyin fırtınası yöntemini kullanır. Çocukların önce okuldaki sorumlulukları sıralanır, sonra evdeki sorumlulukları sıralanır. Öğretmen çocukların cevaplarını not alır. Daha sonra verilen cevaplar okunur ve tartışılır.

Etkinlik Adı	: Sorumlu-Sorumsuz
Etkinlik Türü	: Türkçe
Amaç	: Sorumluluğun ve sorumsuzluğun karşılaştırılması
Yöntem	: Beyin fırtınası
Materyal	:

Öğrenim Süreci:

Sorumlulukla ilgili tekerleme okunur;
 “Sorumlu olunca mutlu olurum,
 Sorumsuz olunca huzursuz olurum.
 Görevimizi bilmeli,
 Buna dikkat etmeli,
 Böylece hiç kimseyi üzmemeli.”
 Tekerleme okunduktan sonra, çocukların çeşitli sorumlulukları ve yerine getirmeleri gereken görevlerinin neler olduğu ile ilgili çocuklara sorular sorulur.

- Sorumsuz insanlar neler yapar, neden onlara sorumsuz deriz?
- Öğretmen olarak ben görevimi yapmasam neler olur?
- Anneniz görevini yerine getirmese neler olur?
- Babanız evdeki sorumluluklarını yapmasa neler yaşanır?
- Evdeki sorumluluklarınız nelerdir?
- Okuldaki, sınıfınızdaki sorumluluklarınız nelerdir?
- Sınıfınızdaki sorumluluklarımızı yerine getirmesek neler olur?
- Hayvanlara karşı sorumluluklarınızı yerine getiriyor musunuz? Neler yapıyorsunuz?

şeklinde sorular sorularak çocuğun, sorumlu insan ve sorumsuz insan arasında karşılaştırma yapması istenir.

Etkinlik Adı	: Sorumlu Parmaklar
Etkinlik Türü	: Türkçe
Amaç	: Dağınık ve düzenli olma
Yöntem	: Soru cevap
Materyal	: Sorumlu parmaklar parmak oyunu

Öğrenim Süreci:

Çocuklar öğretmeni rahat görebilecekleri şekilde otururlar. Öğretmen çocuklarla aşağıdaki parmak oyununu oynar. Ardından dağınıklığın ne olduğu, ne yaparsak dağınık olabileceğimizi, nasıl düzenli olabileceğimizi düşünmelerini sağlayarak çocuklara düzenli olmanın öneminden bahseder.

Öğretmen şu soruları sorarak çocukların düşünmelerini sağlar:

- Dağınıklık ne demektir?
- Sizce dağınık bir oda nasıl olur?
- Düzenli olmak ne demektir?
- Sizce dağınık olmak ve düzenli olmak nasıl bir duygudur?
- Dağınık bir odayı nasıl düzenli hale getirebilirsiniz?
- Dağınık bir odada ne gibi sorunlarla karşılaşabiliriz?
- Sorumluluklarını bilen insanlar dağınık olur mu? Neden?

Çocukların cevapları dinlendikten sonra, oynanan parmak oyunu tekrar edilir.

Sorumlu Parmaklar

Başparmak çok dağınığım

İşaret parmak toplayalım

Orta parmak kaşını çatar

Yüzük parmak hadi yapalım

Bütün parmaklar yardım eder.